

tur, ut ait Tridentina synodus, et a peccatis trahitur. (12. Timorem hunc non esse malum, sed utilem adversus hæreticos facile demonstramus, nam a superno fidei motu oritur, atque a peccato hominem revocat; quamobrem in sacris litteris commendatur atque præcipitur. Nam *Ecclesiastici* i habetur: *Timor Domini expellit peccatum: nam qui sine timore est, non poterit justificari.* Et Christus Dominus Matthæi x, 28, hunc timorem præcipit: *Timete eum, inquiens, qui potest, et animam, et corpus perdere in gehennam.* (13. Quartus gradus est motus spei; quam concipimus, dum servili illo timore concussi ad divinam misericordiam confugientes, confidimus Deum nobis propter Christum propitium fore: qua spe erecti vitam, et mores emendare constituimus.

(14. Quintus motus est charitatis, quo peccatum displicet pœnitenti secundum seipsum, et quatenus Dei summe boni offensa est, vel propter suam turpitudinem, non suppliciorum metu: « Sicque Deum tanquam justitiæ fontem diligere incipit, » ut loquitur Tridentinum. Pœnitens enim superna illa spe erectus, ad peccati turpitudinem, ac summam Dei bonitatem attendens, peccatum detestatur, quod Dei offensa est, et ob propriam turpitudinem, « quod ad charitatem pertinet, » ut ait S. Thomas, III p., quæst. 85, art. 4, ad 1. (15. Atque hinc sextus oritur gradus, qui motus timoris filialis appellatur, quo pœnitens Deum tanquam patrem optimum revereri incipit, atque ob reverentiam erga beneficentissimum parentem offensæ illatæ satisfactionem offert, atque in seipso peccatum punire constituit.

(16. V. Motus isti, quos ex Tridentino, et S. Thoma descripsi, non sunt omnes ita absolute necessarii, ut omnes explicite et formaliter requirantur; sed posito gratiæ prævenientis motu, qui semper est formaliter necessarius, cæteri in unico formali actu comprehendendi valent. Potest enim unico instanti peccator converti, ut patet in conversione sancti Pauli apostoli. Ideo autem Tridentinum, et sanctus Thomas post alios Patres ejusmodi actus in œconomia pœnitentiæ enumerant, quia juxta consuetum divinæ Providentiæ cursum hoc ordine concurrunt ad justificationem. Motus isti veri meriti rationem ad justificationem obtinendam non habent, prout præcedunt justificationem: nam gratia ipsa justificans est principium meriti: porro motus isti, qui justificationis gratiam præcedunt, sunt dispositiones veluti materiales, quæ nobis consentientibus, et per Dei gratiam operantibus, in animam introducuntur, et iisdem ad justificationis gratiam per merita Christi Jesu obtinendam præparamur. Quæ doctrina traditur a synodo Tridentina, sess. VI, capit. 8, his verbis: « Cum vero Apostolus dicit justificari hominem per fidem, et gratis; ea verba in eo sensu intelligenda sunt, quem perpetuus Ecclesiæ catholicæ consensus tenuit et expressit, ut scilicet per fidem ideo justificari dicamur, quia fides est humanæ salutis ini-

tium, fundamentum et radix omnis justificationis; sine qua impossibile est placere Deo, et ad filiorum ejus consortium pervenire; gratis autem justificari ideo dicimur, quia nihil eorum, quæ justificationem præcedunt, sive fides, sive opera, ipsam justificationis gratiam promeretur: si enim gratia est, jam non ex operibus; alioquin, ut idem Apostolus inquit, gratia jam non est gratia. »

(17. VI. Hactenus de pœnitentiæ virtute hominibus in mortale aliquod peccatum lapsis quovis tempore necessaria, ut ex dictis liquet, atque ex definitione concilii Tridentini, sess. XIV, c. 1. (18. Nunc de pœnitentiæ sacramento agendum est, quod a Christo Domino institutum est, ut per juridicam sacerdotis absolutionem homini contrito et confesso remittantur peccata post baptismum commissa. Singulari hoc beneficio, quo Ecclesiam suam Christus Dominus ornavit atque munivit, potestatem faciendo sacerdotibus remittendi per absolutionem sacramentalem peccata, homines peccatores a virtutis pœnitentiæ exercitio non liberantur, sed novo potius titulo, novoque incitamento ad illam exercendam ferventius stimulantur. Tum quia sacramenta ad perficiendas, non ad infirmandas virtutes destinata sunt; tum quia, hæc peculiariter beneficia cum sint, homines astringere debent ad gratum quoque animum ob nova suscepta beneficia exhibendum per ferventius virtutis exercitium; tum demum, quia, cum in pœnitentiæ sacramento ad alios virtutis actus, per quos homo ad reconciliationem disponitur, addita sit peccatorum confessio, quæ effectu verecundiæ, atque confusione inde orta, plurimum confert ad detestationem peccati, facile intelligere est, Christum Dominum voluisse, ut institutum a se sacramentum pœnitentiæ, novos stimulos afferret ad detestanda peccata, ac ferventius exercendam pœnitentiæ virtutem. (19. Sacramentum ergo pœnitentiæ institutum a Christo Domino fuit ad fovendam, perficiendamque virtutem pœnitentiæ, non vero ad attenuandam, et ad supplendum per virtutem clavium perfectæ contritionis defectum. Audiantur verba catechismi conc. Trid., part. II, De pœnit., § 36. *Quantum*, ibi: « Ut enim hoc concedamus, inquit, contritione peccata deleri, quis ignorat, illam adeo vehementem, acrem, intensam esse oportere, ut doloris acerbitas cum scelerum magnitudine æquari conferrique possit? » Hæc est contritio charitate perfecta, qua justificatur peccator absque actuali sacramenti susceptione, cum solo illius voto. De imperfecta vero subdit, § 37: « At quoniam pauci admodum ad hunc gradum pervenerent, fiebat etiam, ut a paucissimis hæc via peccatorum venia speranda esset. Quare necesse fuit, ut clementissimus Dominus faciliori ratione communi hominum rationi consuleret, quod quidem admirabili consilio effecit, cum claves regni cœlestis Ecclesiæ tradidit. Etenim ex fidei catholicæ doctrina, omnibus credendum, et constanter affirman-

dum est: si quis ita animo affectus sit, ut peccata admissa doleat, simulque in posterum non peccare constituat, etsi hujusmodi dolore non afficiatur, qui ad impetrandam veniam satis esse possit, ei tamen, cum peccata sacerdoti rite confessus fuerit, vi clavium scelera omnia remitti ac condonari: ut merito a sanctissimis viris Patribus nostris celebratum sit, Ecclesiæ clavibus aditum in cœlum aperiri; de quo nemini dubitare fas est, cum a Florentino concilio decretum legamus, pœnitentiæ effectum esse absolutionem a peccatis. » Vides ergo, sacramentum Pœnitentiæ fovere atque perficere virtutem, atque virtutis conatus augere potius quam infirmare debere, in eo vero ipsius beneficium repositum esse, ut vehementis, acris, intensæque contritionis defectum suppleat, conferendo absolutionis beneficio justificationem etiam illi, qui non vehementem, acrem et intensam, sed remissam et imperfectam contritionem habeat. Hæc ratione faciliorem reddit communitati credentium remissionem peccatorum, cum valde difficile sit vehementem, acrem intensamque illum contritionis motum concipere, quo extra sacramentum homines justificentur. (20. Hæc notata ac fusius explicata sunt, ut videas, quam inepte philosophentur, qui pro extollenda clavium virtute ac efficacia sacramenti, obligationem ineundæ pœnitentiæ ita in peccatoribus minuunt, ut disponi illos posse credant ad absolutionem recipiendam sine illo divini amoris actu, quo se a creaturis aversi et conversi ad Deum profiteantur.

(21. Sacramentum Pœnitentiæ suam, ut sacramenta reliqua, materiam habet. Hæc vero duplex est, remota et proxima, materia remota sunt peccata detestanda et destruenda; nam sicut ligna ignis materiam dicimus, quia igni consumenda subjiciuntur, ita theologi peccata, quæ clavium virtuti ac pœnitentiæ sacramento supponuntur, ut deleantur, materiam sacramenti pœnitentiæ appellant. Peccata vero, quæ post baptismum committuntur, propriè materiam sacramenti Pœnitentiæ constituunt; mortalia materiam necessariam, venialia vero materiam tantum sufficientem; cum absque confessione sacramentali, aut ejus voto, atque sacerdotis absolutione remitti possint. Media autem, quibus remissio peccatorum venialium confertur, sunt fervor charitatis, sacramenta vivorum et sacramentalia, quatenus sint cum motu detestationis peccatorum conjuncta, ut confessio generalis, tunsio pectoris, et oratio Dominica; vel cum motu reverentiæ in Deum, resque divinas, ut benedictio episcopalis, aspersio aquæ benedictæ, oratio in ecclesia consecrata, et alia hujusmodi. Dixi cum detestatione peccatorum conjuncta, quia remitti nunquam possunt peccata etiam venialia, quandiu voluntas illis adhæret; quamobrem ait S. Thomas, ne martyrium quidem venialia peccata delere: « Si actualiter voluntate peccato invenerit inhærentem. » Sacramentalia ergo, ac vivorum sacramenta ad venialium remissionem

conducunt, quatenus « inclinant, » inquit idem doctor angelicus, « animam ad motum pœnitentiæ, qui est detestatio peccatorum, implicite vel explicite. »

(22. VIII. Materia proxima hujus sacramenti vocatur actus pœnitentiæ, per quos delenda peccata subjiciuntur potestati clavium, ac satisfactione puniuntur; sunt autem hujusmodi actus, cordis contritio, oris confessio atque operis satisfactio, primum de contritione, deinceps de confessione, ac demum de satisfactione dicemus. Hic tamen obiter notare juvat, tres antedictos actus a Florentina synodo non materiam, sed quasi materiam appellari, quia Scotistæ, alique theologi, ac viri gravissimi, aiunt quidem, tres illos actus necessario in sacramento Pœnitentiæ requiri, ut sacramentum ex effectu sit integrum, sive esse materiam, circa quam proxime et objective pœnitentia occupatur; sed negant ad integritatem substantialem pertinere, aut intrinsece sacramentum ipsum componere; doctor enim subtilis, in 5, dis. 14, q. 4, et dis. 17, q. 1, hujus sacramenti essentiam in sola absolutione reposuit, ita ut, quatenus ritus sensibilis est, pro materia, quatenus vero remissionem peccatorum significat, haberi pro forma debeat. Nec opinio hæc fuit unquam ab Ecclesia improbata aut censura ulla notari potest.

(23. IX. Contritio, inquit Trid. syn.; sess. XIV, c. 4, quæ primum locum inter actus pœnitentiæ habet: « Animi dolor ac detestatio est de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero. Fuit autem quovis tempore ad impetrandam veniam peccatorum hic contritionis motus necessarius, et in homine post baptismum lapso, ita demum præparat ad remissionem peccatorum, si cum fiducia divinæ misericordiæ, et voto præstandi reliqua conjunctus sit, quæ ad rite suscipiendum hoc sacramentum requiruntur. » Declarat igitur S. synodus, hanc contritionem non solum cessationem a peccato, et vitæ novæ propositum et inchoationem, sed veteris etiam odium continere. Perpende, quæso, concilii declarationem. Ait, contritionem, quæ necessaria est ad præparandum hominem in sacramento Pœnitentiæ ad remissionem peccatorum, detestationem peccatorum, propositum non peccandi sive novæ vitæ propositum et inchoationem continere atque exprimere. (24. Vide ergo 1 num sustineri possit illa probabilistarum opinio, quæ ait, non requiri in pœnitente propositum expressum de non peccando de cætero, sed implicitum sufficere, illud scilicet, quod dolor ipse, ac detestatio peccatorum in se involvit. Nam concilium duo hæc expresse postulat, ut pœnitens detestetur peccatum, et propositum habeat non peccandi de cætero; cessationem a peccato; et vitæ novæ propositum. Satis ergo, superque declarat, necessariam in pœnitente esse expressam peccati detestationem, ac expressum quoque propositum non peccandi de cætero, quod novæ vitæ inchoationem contineat. Concilii ergo menti repugnat benigna illa casuistarum opi-

nio, quæ solum implicitum propositum sufficere affirmat. (25. 2. Num novæ vitæ propositum, et inchoatio haberi possit sine charitatis initio, cum enim charitas et amor Dei vita hominis spiritualis sit, cujus privatio mors spiritualis hominis nuncupatur, non videtur hominem poenitentem novam inchoare posse vitam, quin aliquem in se Dei amorem atque charitatis initium habeat; et quin primum, omnium maximum Dei mandatum servare incipiat. Sed de iis paulo infra.

(26. X. Contritio ab eodem concilio, cap. citato, dividitur in perfectam et imperfectam. (27. Perfectam vocat, quæ ex charitate perfecta concipitur, quæ etsi hominem Deo reconciliat priusquam etiam hoc sacramentum actu suscipiat, declarat tamen reconciliationem ipsi contritioni sine sacramenti voto non esse ascribendam: (28. imperfectam vero, quæ attritio dicitur, eam, quæ « vel ex turpitudinis peccati consideratione, vel ex gehennæ et pœnarum metu communiter concipitur; » hæc, si voluntatem peccandi excludat cum spe veniæ, non solum non facit hominem hypocritam et magis peccatorem, sed etiam donum Dei est, et Spiritus sancti impulsus, non adhuc quidem inhabitantis, sed tantum moventis, quo poenitens adjutus, viam sibi ad justitiam parat. Et quamvis sine sacramento Poenitentia per se ad justificationem perducere peccatorem nequeat; tamen ad Dei gratiam in sacramento Poenitentia impetranda disponit. (29. Ad imperfectam contritionem sive attritionem quod attinet, observare necesse est primum, attritionem naturalem, id est quam rationes mere naturales excitant, et quæ solis naturæ viribus concipitur, non sufficere, etiam cum sacramento Poenitentia, ad hominem Deo reconciliandum; opposita enim opinio damnata fuit ab Innocentio XI. (30. Deinde nequidem attritionem illam sufficere, qua quis doleat de peccato, quatenus offensa Dei, etc., si peccandi voluntatem et peccati affectum non excludat; attritio enim necessariam ad reconciliandum hominem in sacramento Poenitentia detestationem se cum ferre debet de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero, ac vitæ veteris odium et vitæ novæ propositum et inchoationem: ubi vero peccandi voluntas, et peccati affectus non excludatur, verum non peccandi propositum deest, verum peccati odium desideratur, nec efficax propositum adest, neque efficax novæ vitæ inchoatio, ut consideranti patet. (31. Denique observare est, attritionem ex turpitudinis peccati consideratione, atque ex gehennæ et pœnarum metu conceptam, utilem esse, atque ad justificationem disponere, ut est a concilio Tridentino adversus Lutheranos definitum. Idque constat etiam ex iis quæ supra nos de timore disputavimus. At aliud est, utilem esse, atque disponere ad justificationem, et aliud sufficientem esse. Nam fides utilis sane est, atque disponit, sola vero non sufficit; spes quoque inter utiles dispositiones recense-

tur, sed nec hæc etiam cum fide conjuncta sufficit. Etsi ergo dolor ex metu illo conceptus utilis sit atque disponat, non inde perspicue sequitur, dolorem hujusmodi cum ipsa fide et spe conjunctum sufficientem esse ad hominem Deo reconciliandum in sacramento. Quamobrem jure meritoque disputant theologo, num attritio necessaria in sacramento Poenitentia, sine Dei amore saltem inchoato sufficiens sit ad justificationem obtinendam.

(32. XI. Supervacaneum existimo disputare, num in sacramento requiratur contritio perfecta: falsam enim opinionem id asserentem communiter omnes theologo existimant. (33. At neque in concilio Tridentino, neque alio Ecclesie decreto hæc sententia proscripta unquam fuit. Præfatam sententiam gravissimi theologo ante concilium Tridentinum propugnarunt: Hugo a S. Victore, lib. II *De sacram.*, part. xv, cap. 8; Richardus Victorinus, lib. *De potest. absolvent.*, cap. 7; Robertus Pullus, *De sacram.*, p. v, c. 13; Innocentius III, in *psalm. II poenit.*; Guillelmus Antissiodorensis, in *Sum.*; Albertus Magnus, in *4 Sentent.*, distinct. 17 et 18; Alexander Alensis, part. IV, *Sum.*, q. 8, memb. 1; S. Raymundus, lib. IV, *De poenitent.*, § 8; Vincentius Bellovacensis, lib. VIII *Specul. histor.*, cap. 34; S. Bonaventura, in 4, dist. 81, part. 1, art. 2, q. 1; S. Bernardinus Senensis, tom. II, serm. 27, *De confes.*; Gabriel Biel, in 4, dist. 14, q. 11, art. 2; Alphonsus Tostatus, cap. 5 *Defensorii*; Guillelmus Pepinus, serm. 5, in *Cena Domini*, inquit: « Regula generalis theologorum est, quod confessor neminem debet absolvere, quem non credit verisimiliter a Deo absolutum. » Nemo theologorum tribus integris sæculis ante Tridentinum notam hæresis huic sententia impendit, neque in conciliis Lateranensi IV, Lugdunensi II, Viennensi, Constantiensi, Basiliensi, Florentino de eadem querela aliqua mota fuit. Imo nec ipsum concilium Tridentinum aliquam in eandem censuram tulit, ut testatur cardinalis Pallavicinus, lib. IV *Hist.*, cap. 10, atque gravissimi theologo, qui eidem concilio interfuisse, Andreas Vega, lib. XIII, in *conc. Trid.*, 33; Richardus Tapperus, ut colligitur ex historia *conc. Trid.*, 3, cap. 10; Dominicus Soto, in 4, dist. 18, quæst. 3, artic. 2. (34. Relata sententia de perfecta contritione, quæ culpam deleat, non ita facile cum potestate clavium componi valet; quamvis hæc duo variis viis consociare illius auctores studeant. Idcirco omnes theologo jure nunc hanc sententiam rejiciunt, non quod sit ab Ecclesia peculiari decreto proscripta; sed quia re ipsa falsa est, et clavium potestati derogare videtur. Si plura hæc de re cupis, legas P. Drue, tom. II, lib. II, cap. 3.

(35. XII. Hæc præmittenda duximus, ut facilius lectores intelligant, quamnam cavenda, ac aliqua reprehensione digna habeantur, in 2 et 3 articulo *De poenitentia*. (36. Itaque numero 12, secundi articuli exponitur atque probatur eorum opinio, qui cum

Lacroixio, aliisque benignioribus theologis tuentur, « sufficere in poenitentia dolorem de peccatis ob metum pœnarum temporaliū, ut a Deo immissarum vel immittendarum; » qui ergo de peccato ea unice de causa doleat, quia timet, vel morbum gallium, vel carcerem, vel famem, vel infamiam, vel gravem infirmitatem, quam peccati causa a Deo inflictam vel infligendam credat, satis superque paratus est ad obtinendam in sacramento Poenitentia justificationem. Itane, mi Luci, fideles poenitentes instruendos putas? Nihil aliud ab homine exposces, qui ad te peccata manifestaturus accedat? At Innocentii XI decreto sancitum est, non licere, ubi de valore sacramenti agitur, sequi opinionem probabilissimam, relicta tutiori. Igitur cum, te fatente, probabilitatis lineam non excedat assertio de sufficientia hujus timoris, ut pontificio decreto obsequaris, cogis obligare poenitentem ad novum et perfectiorem dolorem concipiendum. Sed quid, si levissima etiam sit probabilitas? Nam graviore theologo opinionem istam pro laxa atque falsa omnino habent. Et quidem jure atque merito ita opinari videntur. Primum, quia concilium Tridentinum, utilem attritionem describens ex metu pœnarum conceptam, ait *ex gehennæ et pœnarum metu*. Alias ergo pœnas cum gehenna conjungit, hoc est cum pœna æterna, quæ propria peccati mortalis pœna est, quæque per fidem unice proponitur, non vero per sensum, perque rerum sensibilium amorem, quo ad aversanda et timenda mala temporalia trahimur. Deinde concilium Tridentinum dolorem disponentem ad justificationem in sacramento ex supernaturali motivo atque ex superno S. Spiritus impulsu, concipi oportere declarat. Supernus vero divini Spiritus impulsus, hominem a terrenis et temporalibus retrahit, atque ad cœlestia et æterna vocat et dirigit. Id adeo certum est, ut in controversiam revocari nequeat. Dum ergo homo detestando peccatum, sistit in timore, vel carceris, vel infamiae, vel morbi gallici, aut etiam temporariae mortis, qua se a Deo puniuntur iri metuat, dubitari prudeniter poterit timorem illum non esse ex impulsu supernæ gratiæ, sed ex proprio potius, et humano illo amore, quo natura hominis impetu quodam mala hærefugit et aversatur. Atque hæc nostra conjectura consona est Christi Domini sententia, qui Matthæi x utilem discipulis suis timorem demonstrans, inquit: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed timete eum qui potest et animam et corpus perdere in gehennam*. Monet itaque Servator noster, ne timorem illum concipiamus, qui pro objecto habeat mala temporalia, quorum mors extremum est, sed illum tantum, quo a gehenna et æterna pœna retrahimur. Quorsum vero hoc, nisi quia timor ille infirmæ semper, aut ferme semper humanitatis est motus; hic vero superni illius Spiritus, qui per fidem æternas pœnas demonstrat, et quo ad cœlestia et æterna di-

rigimur? Et sane debita peccato mortali pœna æterna est, non temporaria; qua de causa apposite concilium Tridentinum pœnarum metum cum metu gehennæ copulavit; scilicet, ut intelligeremus, primum hominis peccatoris objectum timoris, æternas esse pœnas, pœnas vero reliquas, veluti illius consecutaria. Non diffiteor, utilem esse posse hujusmodi timorem, cum retrahere aliquo modo hominem a peccato possit, ac excitare illum ad æternas pœnas, considerandas, quarum timore intimius atque validius concutitur. Sed hunc tantum timorem sufficere, probare nullo modo possumus. Distinguat ergo Lucius inter *utilem et sufficientem*; non enim quæcunque utilia sunt, ea sufficiunt ad justificationem obtinendam. Nec ad rem facit Ninivitarum, quod ipse affert, exemplum; ii enim utiliter timore concussi dicuntur a concilio Tridentino; sed quis dicat, timorem tantum pœnæ temporalis concepisse, cum Jonas civitatis exterminium, mortem ac divinam illis minitatus fuerit vindictam, et cum ex iis concepto timore utiliter concussi fuerint? Videndum etiam qua ratione utiliter concussi fuerint. Non alia sane ratione nisi quia ex hujusmodi timore moti sunt ad considerandam divinam misericordiam, in qua spem veniæ collocaverunt, et ad considerandam divinam justitiam, cujus deinceps amore conversi sunt de via sua mala, hoc est facti sunt aversi a creatura, et conversi ad Creatorem, qua unice via obtinere tunc poterant justificationem. Accedit etiam, quod de Ninivitis legatur (*Jon. III. 10*): *Vidit Deus opera eorum, quia conversi sunt de via sua mala*, etc. Deus porro nullam rationem habet operum in ordine ad justificationem, nisi procedant ex fide, quæ per dilectionem operatur. Ut enim ait S. August., serm. 88, alias 50, *De verbis Domini*, c. 2. « Adde charitatem, prosunt omnia; detrahe charitatem, nihil prosunt cætera. »

(37. XIII. Non solum dolorem ob metum pœnæ temporariae insufficientem habemus ad justificationem obtinendam, sed dubitamus etiam de sufficientia doloris ex solo metu gehennæ concepti, aut ex turpitudinis peccati consideratione, si initialis ille amor non accedat, quo homo aversus a peccato, et creatura, et conversus ad Deum esse incipiat, et quo novam illam vitam inchoet, quam a Tridentina synodo commemoratam diximus. Et cum in sacramentis conficiendis, tutam sectari teneamus viam post laudatum Innocentii XI decretum, contendimus, teneri confessarios ad hortandos poenitentes, ut conentur, ex aliquo saltem initiali Dei amore, dolorem de peccatis concipere. Si opinio hæc asserens probabilis sit, nemo dubitat ad id teneri. Quid vero, si probabilior quoque sit? At ita se res habet, ut facile quisque intelliget, dum serio attendat ad vera atque solida theologica principia. Nos hic pauca primum dicemus de servili timore gehennæ, ac de dolore ex turpitudinis peccati consideratione, deinde de initialis amoris necessitate.

(38. XIV. Jam diximus, servilem gehennae timorem bonum atque utilem esse motum, quo scilicet homines utiliter concutiuntur, ac retrahuntur a peccatis. (39. Ostendendum nunc est, utilem hujusmodi timorem ad justificandum hominem cum sacramento nequaquam sufficere. Id autem ostenditur primo, quia nova est, nec duobus saeculis vetustior doctrina, quae asserit sufficientem esse hujusmodi timorem, ut docet Benedictus XIV, *De synodo diocesana*, lib. VII, c. 12, num. 6, inquit: «Quamvis ante Tridentinum communiter theologi docuerint, ad Dei gratiam in sacramento Poenitentiae obtinendam satis esse contritionem imperfectam, quam jam tum attritionem nuncupabant, attritionis tamen nomine nunquam dolorem intellexerunt de peccatis aliunde excitatum, quam ex motivo charitatis, seu omnino sejunctum ab aliquo saltem remisso, tenui, debili seu initiali amore benevolenti Dei.» Si nova est in theologia doctrina de sufficientia timoris servilis; ergo suspecta, et minus tuta; cum vera doctrina sit ea, quam per manus Patrum ex apostolis a Christo Domino deductam, Ecclesia, atque antiquiores theologi acceperunt. Deinde dolor disponens ad justificationem ex concilio Tridentino loco supra citato debet excludere voluntatem peccandi; cum voluntate enim peccandi vera virtus poenitentiae consistere nequit; atqui dolor ex metu gehennae, sive gehennae timor, quod idem est, voluntatem peccandi non excludit, timor enim, ut pluries docuit Augustinus, ac alii tradidere Patres *manum cohibet, non animum*. En verba Augustini, concione 25, in psalm. cxviii. «Timor, quo non amatur justitia, sed timetur poena, servilis est, et ideo non crucifigit carnem. Vivit enim peccandi voluntas, quae tunc apparet in opere, quando speratur impunitas.» Similia habent Gregorius Magnus, in lib. x *Moral.*, cap. 27, atque alibi, S. Bernardus, epist. 11, alique Patres. Ex theologis sufficienter S. Thomas et S. Bonaventura: doctor enim angelicus, 2-2., q. 19, art. 9, ait: «Timor servilis non est numerandus inter septem dona Spiritus S., licet sit a Spiritu S., quia, ut Augustinus, dicit in lib. *De natura et gratia*, c. 57, potest habere annexam voluntatem peccandi; dona autem Spiritus S. non possunt esse cum voluntate peccandi, quia non sunt sine charitate.» S. Bonaventura 3 *Sententiarum*, dist. 34, qu. 1, *De timore*, n. 59, affirmat, «metu suppliciorum aeternorum et divinae justitiae, hominem cessare a peccatorum perpetratione, sed non omnino a voluntate:» et quaest. 2, n. 65, expresse ait, «manere voluntatem peccandi in habitu et radice in eo, qui a peccato absteineat ob timorem poenae.» (40. Timor ergo hujusmodi voluntatem peccandi non excludit. (41. Denique dolor, quo homo ad poenitentiam et justificationem preparatur, cordis conversionem secum ferre debet; ut enim per peccatum fit homo aversus a Deo, et conversus ad creaturam, ita per poenitentiam aversus a

peccato et a creatura fieri debet, et conversus ad Deum: «Offensa peccati mortalis (inquit S. Thomas, in part., quaest. 86, art. 2) procedit ex hoc, quod voluntas hominis est aversa a Deo per conversionem ad aliquod bonum commutabile, unde requiritur ad remissionem divinae offensae, quod voluntas hominis sic immutetur, ut convertatur ad Deum cum detestatione conversionis praedictae, et proposito emendae.» Atqui conversio haec solo timore gehennae fieri non potest, tum quia conversio haec debet esse motus contrarius conversioni ad creaturam; motus autem huic conversioni contrarius non est nisi conversio ad Deum per amorem: hinc S. Thomas, lib. IV *contra Gentes*, c. 71: «Mens nostra, inquit, debite ad Deum converti non potest sine charitate;» tum etiam quia non habetur vera ad Deum conversio, quin illi restituatur, quod per injuriam ablatum fuit. Itaque cum homo peccando debitum Deo amorem creaturis tribuerit; manifestum est, non posse ad reconciliationem disponi, nisi avertendo se a creaturis, ac se convertendo per amorem ad ipsum Deum. Et sane perniculosa res videtur, hominem, qui peccavit detrahendo Deo debitum amorem, reconciliationem cum eo per poenitentiam exposcere, et ne quidem amoris initium reddere eidem oportere. Tum demum quia impossibile est converti hominem ad Deum posse, quandiu in ipso homine praedominans creaturae amor incalescat, hic enim amor malus cum sit, nequit cum vera ad Deum conversione componi, et cum hujusmodi conversio aliquaem a creatura aversionem et debitam humanam voluntatis Deo subjectionem secum ferre debeat, manifestum est, cum praedominante sui ipsius amore conciliari in homine non posse; atqui quandiu ex solo gehennae metu homo de peccato dolet, in se ipso creaturae, ac sui ipsius praedominantem amorem gerit; nam sine amore, qui vita cordis est, esse homo non potest, ut auctor libri *De substantia dilectionis*, et S. Fulgentius, lib. 1, ad *Monim.*, aperte tradunt. Ergo cum in homine amor Dei non statuatur, necesse est, ut creaturae amor praevaleat. Et sane, undenam metus mali in homine oritur, nisi ex praedominante sui ipsius amore, quo quidquid ei malum exhibetur, aversatur et fugit? (41*. Ex quo apparet, hominem per timorem retrahi potius a Deo, quam eidem per debitam obedientiam subijci, ac per actum voluntatis ad ipsum converti. Opus ergo est dilectione aliqua, qua amare incipiat divinam bonitatem atque justitiam, ut homo ad Deum conversus dicatur. Audiat ergo Lucius noster Alexandrum Alensem, qui in 4, qu. 17, art. 6, haec de servili timore habet. «Dico quod timor est principium remotum (poenitentiae), quia ex hoc quod poenam timet, desistit ab actione peccati, sed nondum justificatur. Sed post incipit (poenitens) moveri in Deum per amorem, et sic timor est principium remotum, amor vero propinquum.» Et in *Speculo anime*:

«Timor, inquit, semper cum mortali peccato est, scilicet cum quis dimittit peccatum facere solummodo ratione poenae.» Et in libro *De 7 donis Spiritus S.*, cap. 1: «Timor servilis non mutat voluntatem in bonum, licet criminis impediatur executionem (56).» Disponit itaque timor, sed non sufficit ad justificationem obtinendam, sicut fides et spes disponunt, sed non sufficient.

(42. XV. Venio nunc ad attritionem extirpitudine peccati conceptam. Triplex in peccato turpitudine concipitur, 1. in eo consistit, quod peccatum, v. g. furti res sit in humana societate probrosa et ignominia plena. 2. Peccato ipsi intima est, in quantum peccatum natura difforme est, et honestati, ac rationi, animaeque nostrae pulchritudini contrarium, atque ita furtum turpe sua natura est. 3. Denique peccati turpitudine in oppositione consistit peccati cum justitia et sanctitate Dei; dubitari enim non potest quin turpe sit, quod Dei sanctitati, ejusque aeternae legi contrarium est. Jam vero, si quis de peccato doleat, quia sibi propriaeque aestimationi noxium est, non peccatum, sed propriae famae jacturam detestatur et gemit. Itaque conversus ad Deum dici nequit. Item qui peccatum detestatur, quia honestati repugnat, ac propriae animae pulchritudinem deformat, nec alio altiori motivo de patris iniquitatibus affligitur, is constituit in se ipso finem suum, ideoque vere poenitens dici nequit; imo novum peccatis suis superbiae crimen addit. Audi Augustinum, lib. V *De civitate Dei*, cap. 20: «Cum anima, inquit, in se delectatur, nondum re incommutabili delectatur et ideo adhuc superba est, quia se pro summo habet, cum superior sit Deus.» Superest ergo, ut solus ille dolor vere ad justificationem in sacramento obtinendam disponat, qui ex turpitudinis peccati consideratione concipitur, quatenus Deo, fonti sanctitatis infinitae, displicet, ejusque incommutabili justitiae contrarium est. Non potest vero hic dolor esse sine aliquo Dei amore, imo ex amore ipso, velut ex causa ac principio nascitur, quod erit ex iis, quae dicenda supersunt, certissimum.

(43. XVI. Contritio ergo imperfecta, sive attritio, quae hominem proxime disponit ad justificationem in sacramento Poenitentiae amorem Dei, sive charitatem initialem, qua Deum diligere incipiat veluti omnis justitiae fontem, necessario ferre secum debet. Ne a sodalium meorum doctrina recessisse videar, praeter Alensis, et S. Bonaventurae auctoritates, supra recensitas, in medium hic afferre duxi, primum S. Bernardini Senensis, deinde doctoris subtilis sententias; ille itaque ait: «Qui contrahitur principaliter propter timorem inferni et non propter amorem Dei non est in statu salutis, quia non dolet amore Dei, sed

(56) Hactenus allata S. Augustini ac theologorum testimonia de timore illo servili sunt, qui serviliter servilis dicitur, quo poena tanquam prin-

amore sui, ut si cessaret damnatio ex propria culpa, cessaret et contritio illa. Licet ad veram contritionem concurrat dolor humilians, debet tamen concurrere amor inflammans; unde, etsi in peccatore infuset timor poenae, superveniens tamen amor talem timorem debet repellere.» Scotus vero in 4, *Sententiarum*, distinct. 18: «Contritio ad hoc, ut sit dispositio ex congruo ad receptionem gratiae, oportet, quod sit voluntaria detestatio et debita circumstantia finis: quod homo poeniteat, non solum propter timorem poenae, sed timore filiali.» Et *ibidem*, dist. 20, quaest. unica, inquit: «Ad hoc, quod displicentia valeat, et sit ordinata, oportet, quod sit debite circumstantiata, et maxime circumstantiata finis et principii active principalis, ut scilicet sit voluntaria propter Deum. . . oportet non solum timere judicem, sed diligere: ut enim delere possit commissa, (judex Deus) arbitrii libertatem quaerit, non necessitatem, charitatem, non timorem.» (44. In hanc opinionem propensos fuisse Tridentinos Patres facile patet; licet enim controversiam hanc definire noluerint, ut habemus ex ejusdem concilii historia, tamen praefere voluisse videntur opinionem astruentem necessariam esse aliquam Dei dilectionem, ut homines proxime ad justificationem disponantur, habent enim, sess. VI, cap. 6, homines adultos justificari, «Dum peccatores se esse intelligentes, a divinae justitiae timore, quo utiliter concutiuntur, ad considerandum Dei misericordiam se convertendo, in spem eriguntur, fidentes Deum sibi propter Christum propitium fore; illumque tanquam omnis justitiae fontem diligere incipiunt; ac propterea moventur adversus peccata per odium aliquod, et detestationem, hoc est, per eam poenitentiam, quam ante baptismum agi oportet.» Si haec desiderantur in baptismo, quanto magis in poenitentia, quae a Tridentinis laboriosus baptismus nuncupatur? Atque hinc apparet, injuria auctorem Bibliothecae nu. 14 secundi articuli concludere ex Tridentino, sufficientem esse timorem servilem in sacramento Poenitentiae, quia Patres dixerant, per hunc peccatorem *utiliter concuti*: qua enim ratione utiliter concutietur, expositi concilii verbis declaratur. Fides Deum veluti supremum judicem exhibet peccatori, qui per aeterna supplicia puniri velit homines lethali culpa gravatos; haec representatio timorem in homine excitat suppliciorum, per quem a peccato eorumdem causa retrahitur, et qui amorem in homine excitat concupiscentiae, quo Deum sibi propitium ac bonum fore optat; tum spes sequitur, quae amori concupiscentiae, sive desiderio antedicto juxta doctrinam S. Thomae 1-2, qu. 25, art. 2, «addit quemdam conatum, et quamdam elevationem animi ad consequendum bonum arduum,» quo sensu concilium dixit, in spem eriguntur, fidentes, Deum si-

cupale malum timetur, atque adeo, qui illo peccantur, ita est comparatus, ut si nulla sibi peccanti poena immineret, a peccato non absteret.